

Konrád György *Margináliák a zsidóságról*

Szinte elkerülhetetlen, hogy zsidók a műveikben reflektáljanak a zsidó mivoltukra, és szinte mindegy, hogy mit mondanak a maguk zsidóságáról, ebből a szempontból a lényeg az, hogy nem tudnak róla nem gondolkozni.

A kereszténység nem nézett szembe a maga zsidó alapjaival, a zsidóság pedig elzárkózott a keresztény egyetemesség méltányolása elől.

A zsidó képzelet a bibliával betársult az európai költészetbe, a kimagasló írók – márpedig a próféták mind azok voltak – a judaizmusban vallási rangot kaptak. A magát papi szerepre kiválasztó nép a különállását megőrizve tanúskodott az egyetlen isten és az összetartozó emberiség eszméje mellett.

A judaizmust nem azonosítom egészen a papi beszéddel, még be nem fejezttként és velünk alakulóként gondolom el. Világi zsidók számára a Tórával és a Talmuddal nem szakad meg a zsidó irodalom, a vallási és a világi meditáció között éles határvonalnak nincsen helye, a világi zsidók által írott könyvek Spinozától Kalkáig és azon túl: részei a zsidó hagyománynak is.

A világi humanista zsidók – részben az őket érő diszkrimináció következtében – valamelyest kioldódva a hely elfogultságaiból, nem a másik helyi elfogultságot választják, hanem valami tágabbat keresnek, a nemzetinél valami egyetemesebb érvényességet.

Mindenki, aki zsidónak mondja magát, jogosult ennek a szónak az újrafogalmazására, a zsidó egyike a legöregebb népeknek, amelynek folytonosan ki kell találnia magát.

A zsidó értelmiség beszédpartnere Európában a keresztény, a Közel-Keleten a muzulmán értelmiség, a bátrabbak megpróbálják a másikkban mindenekelőtt az emberi személyt látni, és nem engedik, hogy a vallási-politikai zsargon felülkerekedjen a közvetlen emberismereten.

Buta időkben az emberek rémképeket festenek egymásról, elfogadják a dicsőítő önképet magukról, és a személyes fölé emelik a nemzeti absztrakciót.

Fegyveres győzelem esetén: ne örüljete, mert odaát családok sírnak!

A nemzeti kultúrákba integrálódott zsidók megtanulták a nemzeti kultúrák sokféle intimitását, és igazodtak ahhoz a nemzethez, amelynek a közegében élnek.

1989 után a magyar zsidók tiltakoztak az ellen a lehetőség ellen, hogy zsidó nemzetiségűnek nyilvánítsák magukat, mert a magyar nemzethez sorolták, zsidó vallású vagy inkább származású magyaroknak tartották magukat, nem akarták önmagukat elsősorban zsidónak tartani, már csak azért sem, mert a többségük nem volt vallásos.

Mit is jelent, hogy zsidó vallású magyarok, ha egyszer nem tartják a vallási előírásokat, ha nem tudnak sem héberül, sem jiddisül, és ha nem helyezik el önmagukat a zsidó kultúra, vagy mondjuk a judaizmus folytonosságában? A zsidó, aki nem vallásos, nem tud héberül, és nem Izraelben él, kicsoda, micsoda?

Másrészt viszont éberem figyelik a magyar nemzeti retorika nyomatékos hangsúlyozását, mert az, ha az nem is az ő kirekesztésüket célozza, de tapasztalataik szerint legalábbis együtt jár azzal.

A nemzeti szocialistáknak kényelmes dolga volt, származásra, vérségi, etnikai-családi, az ő nyelvükön faji hovatartozásra szűkítették a bonyolult jelenséget, egymás kilétének a kérdését; nem bocsátkoztak történelmi és kulturális szőrszálhasogatásba. Tehát: akinek a felmenői zsidók, az zsidó. És megölték.

Auschwitz tette volna zsidóvá a zsidókat? A barakkban, ahol szorosán összepréselve feküdtek, a latrinán vagy a gázkamrában egyek voltak. Ha azért ölték őket, mert zsidók, akkor a túlélők hogyan lenne zsidók?

A zsidók egymásra lenek, még akkor is, ha nem keresik egymást. Igaza lenne Sartre-nak, aki azt mondta, hogy a zsidót az antiszemita, a negatív meghatározás, az elutasítás tette azzá, ami? Hogy zsidónak lenni csupán dacos válasz lenne?

De miért is ne vennénk észre, és ne neveznénk meg a különöst? Minél inkább a saját műve önmagának egy ember, vagyis: minél inkább személyiségről van szó, annál kevesebbet

mond a pusztá megnevezés, ám az is lehetséges, hogy a közös minták erősebbek, mint az önmagunkról alkotott elképzeléseink.

Ha együtt lettünk volna vadászok, az is közel hozna bennünket egymáshoz, de még inkább, ha együtt voltunk üldözött vadak. Közel hoz egymáshoz, ha neki is, nekem is hozzátartozóink vannak az áldozatok között, ha csíkosban állhattunk volna sorban valamelyik koncentrációs táborban. A vadak érzékenysége összefűz.

Mindazonáltal én nem nagyon szeretek együtt lenni, a közös akol, a közös szállás szagát mérsékeltén élvezem, és még ha erkölcsi illendőségnek tekintem is az együttlétet, akaratlanul is a magányt fogom keresni, hiszen még a folytonos családi együttesből is kihúzódok, és szívesen maradok a szobámban egyedül.

Szétszórva, de nép? Mert innen-onnan elűzték a zsidókat, mert itt-ott túléltek a tömeggyilkosságot, vagy annak a kísérletét, mert menekülniük, rejtőzködniük kellett, mert félteniük kellett az életüket, ezért szétterjedtek a földön, és az üldöztetés megerősítette őket, habár a földkerekségen ma tízszer annyian lehetnének, ha különböző embertársaik nem pusztították volna olyan szorgalmasan őket.

A keresztények Jézus által kapták meg a zsidó hagyományt. Jézus hozza magával a zsidóságot az egész megkeresztelt világba. Egy templomi freskón együtt láthatók a próféták, az apostolok és a szentek. Keresztények és zsidók, ha akarják, sem tudják elválasztani egymástól a legfontosabb képeiket és igéiket.

A zsidók a kereszténység és az iszlám által átadták a maguk ókori történetének egy fontos szakaszát az emberiség jelentős részének. Hogy szerteszét élnek a világon, ezt tekinthetik csapásnak is, de isteni iránymutatásnak is. Egyistenhitükből következik, hogy a világ egy, és

hogy az emberek képesek megérteni egymást.

A világzsidóság részei jobban össze vannak kötve, mint korábban. Diaszpóra-zsidók mind gyakrabban látogatnak meg két ellenpólust: Izrael államot és Auschwitzot, ahogy minden közösségi öntudatnak megvannak a maga örvendő és gyászos, pozitív és negatív ünnepei. Az egyik az életre, a másik a pusztulásra emlékeztet. A templom és az állam pusztulása, és válaszul rá a szétszórás azt is szerteszórta, ami a zsidók vallásából más hitekbe konvertálható volt.

A kiszolgáltatottság évezredeiben a zsidóknak nem maradt más, mint az újra meg újra elüldözött és pusztított kisebbség szerepe. Megfogyatkoztak, kitértek, színváltásokon mentek át, önfeladó szerepeket vettek fel, sokat tettek a nemzeti társadalmakért és a világ integrációjáért. Vonzásában tartotta őket az önmagára ébredő szolidáris emberiség ideálja.

A három nagy monoteista vallás arra van ítélve, hogy megértse egymást. Istencsere, rá vagyunk kényszerítve, hogy a vallásainkat is érintkezésbe hozzuk egymással.

A soron következő cél az iszlámmal való dialógus építése. Allah és az Örökkévaló egy és ugyanaz. A modern zsidók műveik által az önmagukat is meghaladó univerzalista gondolkodás módjára lettek a hordozói. Ebben a feloldhatatlan kettősségben adatik meg élniük, a globális és a nemzeti önfelfogás között, ez az osztályrészük, ez a tépődés és ambivalencia. Egyfelől az egyetemes kihívás, másfelől a kisebbségi magány.

A zsidóság léte, istenfogalma maga a kihívás, amelyet semmi sem szüntethet meg: miért nem keresztény? miért nem muzulmán? egyáltalán: miért zsidó a zsidó? miért nem olvad fel a környező többségben?

Erre a kérdésre nincsen racionális válasz. Mert nem! Csak! És ez így fog maradni még általunk beláthatatlan ideig.

